

*Марія
Култаєва*

УДК 130.2:140.8

АНТРОПОЛОГІЧНА АНТИУТОПІЯ ТРЕТЬОГО РАЙХУ ТА ЇЇ ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНІ ІМПЛІКАЦІЇ

*Стаття перша:
Передумови створення
та координати розташування*

Попередні зауваги

Інтеграційні процеси, що відбуваються в сучасній Європі, в останні роки зіткнулись з викликом з боку радикальних націоналістичних сил, вплив яких у західних демократіях ще нещодавно був незначним, але через міграційну кризу дедалі частіше заявляють про себе ідеології національних егоїзмів, реанімуючи старі конструкти політичної романтики доби становлення індустріального суспільства. Міфологеми та реалії так званого «Руського світу» також багато в чому нагадують такі конструкти, відтворюючи фрагменти антиутопії Третього райху. Провокативне припущення істориків про незавершеність Першої світової війни, підхоплене мас-медіа, є ще одним із приводів для прояснення антропологічного підґрунтя цієї антиутопії, відлуння прихованих смислів якої можуть досить довго даватись взнаки у процесі реінтеграції тимчасово окупованих українських територій, де ці смисли є складовою маніпулятивних політичних практик.

Таку незавершеність Першої світової війни, готовність до її продовження, а також екстатичне сп'яніння від переживання її історії П. Слотердайк

© М. КУЛТАЄВА,
2019

називає водночас «антропологічним скандалом» та «антропологічною загадкою» [Sloterdijk, 2015: S. 131], бо готовність людства до самознищення подекуди починає перевершувати його здатність до самозбереження. Тероризм, прояви агресії під час начебто цивілізованих європейських мирних демонстрацій також посилюють інтерес до антропологічної антиутопії Третього райху, де напрямок і характер духовного оновлення був заданий молоддю, а надії покладали на активних молодих лідерів.

Концепт «Третій райх», один із центральних в ідеології націонал-соціалізму, як буде показано нижче, в статті вживано не стільки в історичному, скільки у його культурно-антропологічному значенні — передусім як евристичну метафору, яка увійшла в обіг одразу по завершенні Першої світової війни, що дає змогу досить вільно оперувати історичними подіями, не зіставляючи їх за лінійною історичною хронологією, а керуючись логікою культурно-антропологічного аналізу. З цією метафорою у той самий період конкурувала інша — «Червоний Відень», яка містила у собі комплекс утопічних смислів космополітичного соціалізму. У цій метафорі А. Гонет вбачає «дух соціалістичного експерименталізму» [Honneth, 2017: S. 169–171]. Але «Червоний Відень» співіснував у спільному просторі з іншим, напівфеодальним Віднем, де домінували націоналістичні та антисемітські настрої, а модерні суспільні рухи виходили із салонної культури та закритих гуртків, час від часу припадаючи до свого джерела. Саме тут було закладено підґрунтя антиутопії націонал-соціалізму як антиподу вже згаданого космополітичного соціалістичного експерименталізму. «У Відні вперше, — зазначає В. Мартинкевич, — під знаком націоналізму та індустріальної революції кристалізувались проблеми багатонаціональної держави з усіма їхніми суспільними напруженнями та культурними імпульсами» [Martynkiewicz, 2011: S. 111]. Саме з Відня ще на самому початку ХХ сторіччя підбурював німців своїми расистськими та антисемітськими ідеями британський германофіл Г.С. Чемберлен. Схожі тенденції відбувались у Мюнхені, Берліні та в інших містах Німеччини. Негативна реакція на них з боку широких верств населення не тільки перетворила збірний образ ворога на замкнуту комунікацію з повторюваними смислами, а й спонукала до активних дій. Тим самим закладався фундамент тоталітарної антиутопії соціалізму з націоналістським обличчям. Національну культуру тут зраджували так само, як і космополітичний соціалізм. Ці дві зради створили банк ненависті і заздрості, який поповнювався новими смислами в антропологічній антиутопії Третього райху.

Сюжетні лінії, подані у цій статті, є продовженням досліджень окресленої проблематики, започаткованих Г. Андерсом, Г. Арндт, Т. Адорно, М. Горкгаймером, Н. Еліасом, П. Слотердайком та іншими авторами, де, разом з аналізом змін образу людини у суспільній свідомості Ваймарської республіки та у реаліях Третього райху, пропонувано критичний аналіз симбіотичних зв'язків між політикою та педагогічною антропологією, які сприяють генеруванню ілюзій та антиутопічного мислення.

Культурно-антропологічні передумови конструювання антиутопії націонал-соціалізму

Симбіотичні зв'язки між політикою та педагогікою встановлюються досить легко. Будь-яка політична ідеологія охоче використовує такий ресурс впливу, як виховання і педагогічні знання про відповідні виховні практики. З метою запобігання надуживанню цього ресурсу зазвичай пропонують уникати таких зв'язків, які розбещують агентів та адресатів виховання, а також політиків, які перетворюються на некваліфікованих і неефективних наставників. Ідеологи націонал-соціалізму багато говорили про політичне виховання, але неохоче займались його повсякденними практиками. Як досягти вагомих результатів, не докладаючи значних зусиль, — відповідь на це питання у випадку з німецьким націонал-соціалізмом дала ідеологія індустріалізму з притаманним їй наголошуванням автоматизму дій, принципу самовиховання і перетворення нації на політичну спільноту, що активно переучується за принципом конвеєра, повертаючись при цьому до витоків свого національного буття. У цьому випадку простори антропологічної антиутопії замінують освітні інституції, бо в них зосереджені першоджерела національної міфотворчості, а культурна антропологія дещо відтісняє педагогічну антропологію як більш ефективна форма мобілізації мас. Вона, як буде показано далі, стає також посередником у трансляції політичних меседжів, адресованих політичній педагогіці.

Антропологічна антиутопія Третього райху, де створювали та руйнували такі симбіотичні зв'язки, не є цілком продуктом ідеологів націонал-соціалізму, хоча її контури і навіть деталі були задані Гітлером у його програмному творі «Майн кампф». Ця антиутопія радше є результатом колективної творчості різних верств населення Німеччини, травмованих не тільки поразкою у Першій світовій війні, а й досить швидкими темпами індустріалізації та урбанізації Європи і демократизації суспільного життя, що спричинило «домінування логіки загального» у різних сферах суспільного життя [Reckwitz, 2017: S. 42]. Ці зміни мали амбівалентний характер. З одного боку, у процесі індустріалізації відкривались нові можливості для розвитку національно організованих соціумів з домаганнями на визнання власної унікальності, а з іншого — створювались передумови формування колективних суб'єктів і ствердження вже згаданої вище логіки загального, яка суперечила амбіціям освічених бюргерів, студентів, землевласників і дрібної буржуазії з їхніми прагненнями виокремитись і ствердити власну унікальність. Звідси — спроби загальмувати процеси індустріалізації та інтернаціоналізації через поєднання сингулярної ідеї про самобутність національного з ідеєю соціалізму, який приваблював людей обіцянками соціальної свободи і рівності. Націонал-соціалістичний рух, що визначив особливості індустріальних трансформацій німецького суспільства у 1920–1930-х роках, зумовив національно-культурологічний поворот у німецькій філософській антропології, що знайшло прояв у звертанні до актуальних проблем національного

буття (А. Гелен, Е. Крик, Е. Ротгакер, Г. Фраер), а також у концептуалізації вражень від «споглядання “маси у русі”» [Giesecke, 1999: S. 64]. У цих концептуалізаціях, а також у самому націонал-соціалістичному русі дедалі гучніше заявляла про себе ідея тотальності світогляду і національного буття в його архаїзованій формі.

Утопічне мислення з його можливістю переходу в антиутопію було закладене у такі «народно-антропологічні» конструкти від самого початку цього руху. Їхнє перетворення на кримінальні антиутопії, які не тільки жаждали самореалізації за будь-яку ціну, але й позиціонували себе як її втілення, було лише справою часу. Ідея щодо особливого шляху і призначення німців, перенесена з німецької романтичної філософії та літератури у політичну площину, перетворилась у нових соціокультурних контекстах індустріалізму з утопічного орієнтиру на дезорієнтаційний дороговказ національного розвитку.

Це можна простежити на ставленні німецьких інтелектуальних еліт до демократії. Більшість з їхніх представників поділяли думку, що німцям не слід копіювати чужий досвід, а треба створювати свою особливу демократію у вигляді «народної держави» як «сконцентрованої форми буття німецького духу». Реально ж наявну демократію, тобто успішний досвід її застосування у Франції, Великобританії та США, романтично налаштовані німецькі інтелектуали у ті часи сприймали негативно. Вони вбачали у ній тиранію політики, наслідком якої стає поширення «несправжньої дійсності», де людина втрачає свою самість. Наведемо аргументацію Т. Мана: «Демократія означає панування політики. У ній не існує нічого, куди б не втручалась політика, вона усюди — у мисленні, творчості, житті» [Mann, 2009: S. 315]. Німці ж, на його думку, як носії субстанційної свободи, повинні мати свої національні політичні інституції, керуючись власним розумінням свободи, що відрізняло їх від західних «механічних» демократій, де права людини сформульовані занадто абстрактно. Т. Ман пропонує «онімечити» поняття демократії і свободи, наголошуючи в них семантику «народного» і «нерівності». Він вказує також на відмінність німецького державного соціалізму (*Staatssozialismus*) від його марксистського розуміння, ґрунтованого на ідеї рівності та на правах людини [Mann, 2009: S. 291–293]. Пересічні ж німці, принаймні більшість із них, загалом підтримуючи ідею самобутності своєї батьківщини, нічого не знали про демократію та перспективи, які вона відкриває особистості. Так, колишній канцлер Німеччини Гельмут Шмідт пригадує: «Політичне виховання широких верств населення у ті роки заслуговує лише на незадовільну оцінку. Люди взагалі не мали жодного уявлення, що таке держава. У школі я ніколи не чув навіть слова “демократія”. Я зіткнувся з ним уперше тільки у нацистській пропаганді. Нацисти не втомлювались повторювати, яка це гидота, тож мені одразу спало на думку: мабуть, тут щось не так, хоч я тоді не мав жодного уявлення про те, чим насправді є демократія» [Schmidt, Stern, 2010: S. 87–88].

Те ж саме стосувалося також і християнства, особливо католицизму, бо воно як світова релігія начебто не відповідало германському духу та інтересам народу. Релігію і філософію було замінено на так званий «народний світогляд», хоча у подальшому націонал-соціалізм позиціонував себе як нову релігію із семантиками християнства. Ідеї таких трансформацій належали не ідеологам і теоретикам німецького націонал-соціалізму. Їхнім автором був британський германofil Г.С. Чемберлен, який ще на початку ХХ сторіччя запропонував німцям свою програму оновлення суспільства на ґрунті зміни його загальної світоглядної орієнтації. Світогляд, на його думку, мав запалювати людські серця, а його завданням було відродження нової «чистої і палкої релігійності» на підставі расової теорії, бо ця теорія «рішуче відкидає гуманізм як шлях, який веде до загибелі людства» [Martynkiewicz, 2011: S. 120].

Новий світогляд ґрунтується на засадах романтизованої антропологічної антиутопії, динаміку якій надає антисемітизм у поєднанні з пангерманізмом. Культурно-антропологічну міфотворчість Г.С. Чемберлена, Л. Клагеса, графа Г. Кайзерлінга та їхніх прибічників багато дослідників зводять до «туги за елементарним» [Martynkiewicz, 2011: S. 134]. Редукція комплексності змісту «старого світогляду», що видає себе за процедуру його оновлення, відбувається за рахунок усунення в його структурі гуманістичних смислів. Новий світогляд мав повернути німців до германського коріння з його енергією оновлення. На думку Г.С. Чемберлена, вся європейська культура походила з цього коріння. Виходячи з логіки власної міфотворчості, він зазначає: «Хибним є припущення, що вся наша культура є відродженням грецької та римської культури, адже лише через народження германського духу відбулось відродження великих дій минулого, а не навпаки» [Chamberlain, 1899: S. 9–10].

Ці ідеї набули подальшого розвитку в ідеології націонал-соціалізму. Так, А. Боймлер вважає, що Європа є передусім «діалектичним поняттям» [Baumler, 1937: S. 56]. Через таку діалектику, на його думку, відкриваються нові можливості не тільки для німців, а й для всієї Європи, місія якої здатна здійснитись лише у культурному вимірі сили, тобто в окультуреному варварстві. Під силою тут розуміють не насилля і всездозволеність, а волю, активізм і характер. Це завдання делеговане «народній виховній державі», яка є матрицею антропологічної антиутопії націонал-соціалізму. На відміну від радянської версії тоталітаризму як партійної диктатури, німецька «народна виховна держава» була овіяна ореолом національної романтики і мала підтримку серед широких верств населення, генеруючи з повітря енергетику германського духу, необхідну для парадоксальної реінкарнації уявної німецької людини у вигляді героїзованої надлюдини з ознаками втручання інструментального розуму у конструкт Ніцше. При цьому симбіоз політики і педагогіки за посередництва культурної антропології перетворюється на передумову конституювання антропологічної антиутопії Третього райху як

«народної виховної держави», яку сучасні дослідники називають антидержавою (*Unstaat*), тобто характеризують її як форму панування без теорії і без відповідного принципу устрою та порядку [Dahrendorf, 2006: S. 29].

«Народна виховна держава» як воля та уявлення

На початку ХХ сторіччя романтичні сподівання щодо руйнації «старого світу» супроводжували мрії про нову державу, але не у вигляді статичних утопічних ідилій, як у ранньому Модерні, а у динамічних проектах активних суспільних перетворень у поєднанні з волею до радикальних змін міфологізованого національного буття, заданих антропологічною антиутопією, яка, на відміну від зарозумілих утопій, активно втручається в життя зневірених соціумів. Так, у Німеччині на тлі здебільшого імпровізованих перетворень заявляє про себе нова інтерпретація ідеї «народної національної демократії», яка замість братерства, деградованого в окопах Першої світової до банального побратимства і панібратства, пропонує різновид солідарності у вигляді нібито унікальної національної єдності. Така інтерпретація у подальшому сприяла посиленню привабливості ідеології націонал-соціалізму як медіуму самоідентифікації пересічних німців у проектах власного національно свідомого життя. У таких проектах та життєвих планах, які увійшли у моду на початку ХХ сторіччя, самоорганізація, готовність до дій, воля і рішучість відігравали значну роль як чинники подолання національних та життєвих криз. Не винятком було також силове розв'язання повсякденних проблем, прикладом чого можуть бути сусідські війни та розтрощення крамниць, які належали не арійцям, та інші акції самопомоги (*Selbsthilfe*). Цей досвід і пов'язані з ним ілюзії приваблювали широкі верстви збіднілого населення, передусім студентську молодь, яка жадала національного оновлення і поклала сподівання на державу, яка в антропологічній антиутопії націонал-соціалізму набуває статусу «народної» й органічно вписується у культурно-антропологічні конструкти расової теорії.

Головним завданням такої містифікованої держави було пробудження волі до нордичного буття і спонукання німців до самовиховання у душі давніх германців. Гітлер ще у «Майн кампф» наповнює ідею такої держави культурно-антропологічним і педагогічним змістом: «Народна виховна держава ... має зосередити всю свою виховну роботу в першу чергу не на простому накачуванні знаннями, а на формуванні міцного і здорового тіла. А вже потім на черзі буде формування духовних здібностей. Але й тут знову-таки на самій верхівці постане розвиток характеру, особливо підтримка сили волі і сили рішучості, пов'язаних із вихованням відповідальної радості, а вже потім наостанок — науковий вишкіл» [Ellwein, 1992: S. 296]. Ця держава здійснює селекцію між здоровим життям, яке має цінність для нації, і хворобливим, знеціненим життям (*unwertes Leben*), що перешкоджає відродженню германського духу. Його вороги і представники знеціненого життя, тобто хворі, люди похилого віку або з вадами фізичного і психічного розвитку,

підлягають ліквідації або переміщуються у закриті табори непотрібних людей, відгороджених від «справжніх» нащадків германців.

Треба зазначити, що міф про походження і расову вищість попри силу навіювання та енергетику масового психозу створював певні складнощі у практиках національно-патріотичного виховання, бо просторові координати малої Батьківщини та великої Батьківщини не узгоджувались з їхньою темпоральною визначеністю. Мала Батьківщина була представлена реальними містами та селами, не однаково охопленими хвилею індустріалізації, вона мала свою історію і традиції, свої, локально зумовлені життєві проблеми. Велику ж Батьківщину конституювали як паралельний уявний простір утілення германського духу, який перетворювався на реальну силу, коли йшлося про руйнацію структур Ваймарської республіки. Ця уявна Батьківщина час від часу з'являлась на обрії німецької історії. Але в ідеології націонал-соціалізму «Нова Німеччина» постає як антропологічна антиутопія, де уявлення, мрії та дійсність утворюють своєрідну онтологію штучного національного німецького буття з ірраціональною домінантою. Н. Еліас, вказуючи на таку розколотість самосвідомості пересічних німців, розкриває (через порівняння з британцями) уразливі моменти німецького патріотизму, сформованого на ірраціональних засадах: «Німцям завжди бракувало британської реалістичної самооцінки своїх національних досягнень і культурної своєрідності, у німців вони значно перебільшувались, а їхня самосвідомість вибудовувалась на колективних фантазіях про переваги над усіма іншими народами світу, через це утворювалась прірва між національним ідеалом і національною дійсністю ... Англійський патріотизм не був романтичним. Англійці, як і німці, також часто задля його посилення звертались до минулого. Але в їхньому образі Англії й дотепер минуле не відірване від сучасного. Минуле не сприймається як щось набагато величніше за сьогодні» [Elias, 1992: S. 419–420].

Отже, перевагою англійців було чітке і позбавлене ілюзій уявлення щодо своєї ідентичності. Їхнє національно-патріотичне виховання не припускало фольклорного колективного марнославства і органічно вписувалось у програму «виховання джентльмена», де самоповага і повага до співвітчизників незалежно від раси і соціального статусу є самозрозумілими. Повертаючись до характеристики німців, Н. Еліас робить висновок, що вони мали досить нечіткі уявлення про себе та свою країну, керуючись власною міфотворчістю та героїзацією ірраціональних вчинків, скерованих волею, а не розумом. Суто німецьким, за спостереженнями Н. Еліаса, завжди залишався «світогляд» (*Weltanschauung*) як особливий різновид віри: «Німці відчували, що бути німцем є цінністю (*Wert*), але у чому полягає ця цінність, — відповідь на це була занадто розмитюю. Думки щодо цього дуже різнились. У минулому, коли Німеччина була слабкою, національна гордість представників середнього класу, який підіймався у країні, ґрунтувалась на спільних досягненнях у науці, літературі, філософії та музиці, отже, трималась на культурі

... Саме слово “Німеччина” для німецького вуха було дивовижним, воно пробуджувало асоціації з чимсь надзвичайним, із харизмою, що межувала зі святістю. У нормальному житті те, що зветься “бути німцем”, майже не накладало на людину будь-яких зобов’язань, хіба що на можновладців та авторитарних особистостей» [Elias, 1992: S. 420–421].

Але в екстремальних ситуаціях національного приниження, як це було після поразки Німеччини у Першій світовій війні, на цьому ґрунті формується специфічна соціальна психологія ресентиментно налаштованих мас, які жадають реваншу як компенсації за крах своїх романтичних мрій та прагматичних сподівань на краще життя, пов’язаних безпосередньо з національним піднесенням. Зрозуміло, що сама мета взяти реванш за програні битви і змагання передбачає визначення внутрішніх і зовнішніх ворогів, але ірраціональне підґрунтя антиутопічної соціальної творчості надає цим ворогам міфологічних рис, нехай то будуть світове єврейство, більшовизм, католицизм, декаданс чи інтелектуалізм. Расова теорія у цьому випадку постає як своєрідний синтезатор партикулярних ворогів на ґрунті нордично-арійського міфу.

Цей міф став підвалиною «нового» світогляду націонал-соціалізму. В його розбудову, крім А. Розенберга, зробили значний внесок метафізика все-життя (*All-Leben*) та народно-політична антропологія (Е. Крик), психологія рас (Г.Ф.К. Гюнтер), а також політична педагогіка (А. Боймлер), які замінили традиційні тематичні розділи філософської науки [Leske, 1990: S. 111]. Тим самим було розірвано зв’язок з європейською філософською традицією, передусім з її гуманістичним спрямуванням, а також певною мірою — з німецьким ідеалізмом. Відкриття останнього як ресурсу ідейно-теоретичного посилення ідеологем Третього райху відбулось пізніше, за часів війни, і здійснювалось вибірково, перевагу тут віддавали гегелівській філософії держави та філософії історії. Але й вони виконували радше психотерапевтичну функцію впродовж останніх років гітлерівського режиму, який займався самонавіюванням щодо своєї високої місії та позірної незламності, яку гарантував статус німців як «історичного народу». На підставі гегелівської філософії, зокрема концепту «роздвоєння» (*Entzweiung*), для німців як для «історичного народу» виправдовується практика подвійних стандартів, передусім подвійної моралі.

Злочини, які чинили у концтаборах та на окупованих територіях, багато в чому пояснюються такою подвійною мораллю. Її виправдовують у ніцшеанстві та його біологізаторських трансформаціях як успішну стратегію виживання і реалізації волі до влади. Засвоєння настанов подвійної моралі націонал-соціалізм відносить до першочергових завдань виховання німецької молоді, особливо у період Другої світової війни. На підставі аналізу «Таємних промов Гімлера у 1933–1945 рр.» П. Слотердайк розкриває структурні і семантичні особливості такої подвійної моралі: «Гімлер, мабуть, вивчив усі підручники з культурної антропології, розвинувши інтуїцію, за якою у середині гострих конфліктів усе залежить від здатності комбінувати

високо натягнуту планку внутрішньої етики (*Binnenethik*) бойової спільноти, скріпленої присягою, з найбрутальнішою розгнуданістю ззовні. Земля, полита кров'ю, змушує від своїх акторів чіткого відокремлення ендо-етики (*Endo-Ethik*) від екзо-етики (*Exo-Ethik*). Звідси виникає сурова заборона на емпатію щодо жертв «необхідних» придушень, навіть щодо дітей і жінок, не говорячи вже про євреїв» [Sloterdijk, 2014: S. 186].

Крім зазначених полюсів такої етики як підґрунтя морально-етичного виховання німців, в антиутопії Третього райху «справжню» етику протиставлено іншій тоталітарній етиці — «кремлівській» з її наглядчачами дотримання комуністичних норм, цінностей і настанов, представлених численною армією політпрацівників, комісарів, вихователів різного рівня. Це етика рабської праці та військових доіндустріальної доби. В освітньому і виховному плані ідеологи націонал-соціалізму вважають радянських ідеологів і комісарів, а також їхніх підлеглих «брутальними недоучками», які постійно потребують зовнішнього контролю, натомість «німецькі культурні і вишколені бійці» начебто керуються виключно голосом свого сумління [Sloterdijk, 2014: S. 186]. Ідея автоматизації духовного виробництва (індустріальна за своїм змістом наука, освіта і виховання тут не є винятками) сприяла поширенню серед ідеологів націонал-соціалізму ілюзії, що всі культурно-освітні процеси у Третьому райху відбуваються нібито самодіяльно: через самоорганізацію, волю і характер. Виходячи з цього, німецький тоталітаризм надавав особистості дещо більший люфт фрагментарної свободи, ніж радянський, хоча він також суворо наглядав за дотриманням націонал-соціалістичної етики. До того ж містицизм і ритуалізація культурних і виховних практик націонал-соціалізму, театралізація його акцій попри декларації щодо «справжності» тримались на стереотипізації поведінки навіть у період націонал-соціалістичного руху.

Як приклад тут можна навести театралізовані акції спалювання книжок як самоствердження антиутопії націонал-соціалізму. Цій акції передував «Просвітницький похід проти ненімецького духу» (12.04–10.05.1933) по великих містах Німеччини, ініційований студентськими активістами. Вимоги студентів були сформульовані у 12-ти войовничих антисемітських тезах. Вони повторювали ідеологеми націонал-соціалізму, стосувалися передусім посилення дисципліни і політичного виховання студентства, а також готували атмосферу до синхронного самопідключення німецьких університетів до «народної виховної держави». Виступи проти «єврейської брехні», заклики до перетворення «німецької вищої школи на місце битви» від імені і в ім'я німецького народу посилювались примітивними антисемітськими сентенціями, мабуть, для легітимації відлучення євреїв від освіти і науки: «Єврей може мислити лише по-єврейськи. Якщо він пише по-німецьки, він бреше. Німець, який пише по-німецьки, але думає не по-німецьки, є зрадником. Студент, який розмовляє і пише не по-німецьки, крім усього іншого, є пустоголовим і зраджує своєму призначенню» (цит. за: [Leske, 1990: S. 298]).

Ці вимоги студентів були наслідком виховного впливу вже згаданого вище «нового світогляду», сформованого на ґрунті расової теорії та хибних уявлень про альтернативну «національну науку», де германський дух наділено здатністю здійснювати синтез усіх наук. У промові Гебельса від 30 травня 1933 року на акції «спалювання ненімецької писанини» (*Verbrennung undeutschen Schrifttums*) було зроблено заяву про «завершення доби єврейського інтелектуалізму» і здійснення «революції знизу». У цій промові обґрунтовано історичну місію студентів як носіїв, поборників і захисників революційної ідеї «справжньої держави» та визнано їхнє право скидати і знищувати фальшивих авторитетів. «Революціонер, — повчає Гебельс, — повинен уміти все. Він мусить бути великим як у знищенні хибних цінностей, так і у створенні справжніх. Якщо ви, студенти, перебираєте на себе право кидати у полум'я духовне сміття, ви повинні також покласти на себе обов'язок звільнити шлях справжньому німецькому духу, прибравши з дороги весь непотріб. Дух формується у житті та в аудиторіях, адже прийдешня німецька людина буде не тільки книжною, а й також людиною характеру, ми хочемо виховати вас саме такими. Вже змолodu ви повинні мати мужність дивитись у безжальні очі життя, навчитись не боятись жахливості смерті, щоб знову отримати благоговіння перед смертю — ось це є завданням молоді генерації» [Ellwein, 1992: S. 301].

Посиленню та ушляхетненню цієї етики смерті і геноциду у різні періоди історії націонал-соціалізму сприяли нацистська узурпація мистецтва і формування відповідної культури смаків з домінантою націоналістичного монументалізму та сільськими іділіями у вишиванках зі співами і читанням поезій на відповідних регіональних діалектах, а також непомірне наголошування ідеологічної значущості декоративного мистецтва як носія, охоронця та медіуму «народних смислів», нібито придушених агресивною та космополітичною урбаністичною культурою. Разом з цим нові медійні можливості (кіно і радіо) також добровільно «підключались» до пропагандистської машини райху.

Координація цих впливів з боку ідеології націонал-соціалізму була контингентною. Деяких успіхів тут досягали лише через те, що за інерцією збережені смисли гуманістичної традиції актуалізували у так званій «ендо-етиці». Але кристалізація світоглядних настанов націонал-соціалізму потребувала чіткішої теоретичної рефлексії, отже — нової філософії. У Третьюму райху особливо посилювався запит на філософію під час Другої світової війни, коли стала суспільно відчутною потреба в «утішанні філософією». Проблемне поле такої «нової» філософії, яка б відповідала запитам ідеологів націонал-соціалізму з їхньою неприборканою волею до влади та вірою в автоматизм самодіяльності, радше нагадує структуру езотеричних сект, керованих аксіомами віри.

Адже ідеологи націонал-соціалізму не тільки мали нав'язувати масам свої сумнівні міфологеми, а й були змушені вести світоглядну боротьбу з

британським емпіризмом, французьким просвітництвом та релігійними напрямками сучасної філософії, в тому числі й німецькими. Найскладнішим серед таких завдань була боротьба з іншою версією тоталітаризму — з «більшовистським марксизмом», який також намагався привласнити ідею соціалізму, звертаючись до її «наукової інтерпретації», щоправда, з дуже сумнівним критерієм науковості. Націоналістична ж версія соціалізму, навпаки, спиралась на ірраціональні аргументи, віддаючи перевагу відверто ненауковому, але «живому» світогляду. Так, Гебельс одним із досягнень ідеологічних зусиль націонал-соціалізму вважає «спрощення мислення німецького народу і повернення до його примітивної праформи» (цит. за: [Leske, 1990: S. 94]). Це начебто мало наділяти просту людину неабиякою інтуїцією, яку раніше придушував розум. Відтак виявлялось зайвим залучення експертів при розгляді будь-яких проблем, що також негативно вплинуло на світоглядне виховання молоді, яка займала ключові позиції у «народній виховній державі» і покладалась на свої позірні надздібності. Тезу про перетворення невігластва на передумову проникнення у глибину речей у цьому випадку виводили безпосередньо з «тотальності світогляду» (*Totalität der Weltanschauung*). Ідеологи націонал-соціалізму, зазначає Гебельс, ніколи не намагались обґрунтувати світогляд науково, бо природа виходить за межі науки і формує своє власне життя (див.: [Leske, 1990: S. 95]). Звідси інтерес до паранормальних явищ та екстрасенсорних здібностей людини. Такий світогляд приводить у дію жакливу діалектику просвітництва, яка починається із затьмарення розуму і завершується злочинами проти людства [Horkheimer, 1987: S. 35].

Тоталітарні суспільства, незалежно від їхніх модифікацій і декларативних заяв, завжди мали і матимуть клопіт з пересічною людиною, яка з різних причин вислизає з-під тенет «тотальної мобілізації» та диктату «сутнісної волі» держави. Формування нової людини, яка б витіснила, а то й ліквідувала «стару», стає нав'язливою ідеєю ідеологів тоталітарних суспільств. Виконавцями свого задуму вони проголошують учителів та «політичних солдат», яким дається «бойове завдання» створення «нового німця», надлюдини, щоб перемогти своїх ворогів і конкурентів, передусім євреїв та більшовиків, які також бились над створенням нової людини за начерками Маркса, щоправда, не занурюючись глибоко у міфи про походження, а лише констатуючи класову приналежність. «Амбіції ідеологів націонал-соціалізму йшли більш далеко, бо вони намагались встановити новий німецький світоустрій як простір самореалізації німецької надлюдини» [Böhnigk, 2009: S. 194].

Ці завдання покладали передусім на культурну антропологію та екзистенційну філософію. Оновлена культурна антропологія, значний внесок до розбудови якої зробив Е. Ротгакер, була спрямована на апологію «тоталізації людського життя у нацистській державі» [Böhnigk, 2009: S. 195]. Ротгакерівська культурна антропологія відрізнялась від культурно-антропологічних досліджень А. Гелена і А. Плеснера тим, що вихідним пунктом тут була не людина, а культура. Останню розглядали не абстрактно, а у зв'язку з життям

і життєтворчістю. Відповідно, різні культури задають різні стилі життя і навики — стилі життя визначають культуру і зрештою — людину [Böhnigh, 2009: S. 195]. Отже, стиль життя та ціннісні орієнтації людини не є чимсь приватним, вони задаються державою і нацією і як наказ не підлягають обговоренню. Так само й цінності, які визначають напрямок формування людини, у культурній антропології Е. Ротгакера фактично збігаються з цінностями, встановленими ідеологами націонал-соціалізму і передусім Гітлером.

Націоналістично орієнтовані різновиди філософської антропології, передусім народно-політична антропологія Е. Крика, разом з теорією і психологією рас, закріплювали протиставлення надлюдини та недолюдини як представників вищої та нижчої рас на рівні державної політики. Поєднання головних положень німецької філософської антропології з неогегельянськими ідеями «одушевленої держави», «війни як інструменту культури» та імперативу національного самоствердження утворили підґрунтя національно-політичного виховання німецької молоді у вигляді відповідної філософії виховання, де головний наголос перенесено на самовиховання (*Selbsterziehung*).

Отже, фундамент антропологічної антиутопії Третього райху є досить хитким. Ірраціональні засади, на яких відбувалась інституціалізація руху націонал-соціалізму, сприяли перетворенню утопічної складової соціалістичної ідеї на антиутопію, де здійснюють постійні переходи від дійсності, побудованої на підставі волі, до уявлень та міфотворчості. Перетворення німецької національної ідеї на універсальну надало поштовх артикуляції місіонерських амбіцій «нового народу», самообраного для виконання цієї місії, а також задало головні онтологічні параметри антиутопії Третього райху. Тут має місце своєрідна постсекулярна філософія географії, яка відповідає намаганням надати особливого статусу гібридам націоналізму та індустріалізму через освячення їхніх формотворень. Усе це визначило культурні ландшафти та образи людини у просторі цієї антиутопії, і ці сюжетні лінії буде проаналізовано у другій частині цієї статті.

ДЖЕРЕЛА

- Култаєва, М.Д. (2018) Філософія освіти і виховання Третього райху: витоки, політико-ідеологічні контексти та концептуальні конструкти. *Філософія освіти*, 2018, 2 (23), 25-58.
- Култаєва, М.Д. (2017) Освіта та її деформації у сучасній культурі: до актуальності теорії напівосвіти Т. Адорно у сучасних соціокультурних контекстах. *Філософія освіти*, 2017, 1(20), 153-195.
- Abendroth Werner (1986). Die Deutschen Professoren und die Weimarer Republik. In *Hochschule und Wissenschaft im Dritten Reich* (SS. 11—25). Hrsg. J. Tröder. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Anders, G. (1985). *Die Antiquiertheit des Menschen. Band 1. Über die Seele im Zeitalter der zweiten industriellen Revolution*. München: C.H. Beck.
- Baeumler, A. (1937). *Politik und Erziehung*. Berlin: Junker und Dünnhaut.
- Bauer, Chr. (2017). Fußball als theologischer Ort. *Herder Korrespondenz*, 11, 44—48.
- Becker, F. (1933). *Amerikanismus im Weimar. Sportsymbole und politische Kultur 1918—1933*. Wiesbaden: Deutsche Universitätsverlag.

- Böhnigh, V. (2009). Nationalsozialistische Kulturphilosophie. In *Philosophie im Nationalsozialismus* (SS. 191–219). Hrsg. Jörg Sandkühler. Hamburg: F. Meiner.
- Brecht, B. (1980). Rede auf dem 1. Internationalen Schriftstellerkongress zur Verteidigung der Kultur. Paris 1953. In: Brecht. *Ein Lesebuch für unsere Zeit* (SS. 473–477).
- Chamberlain, H.S. (1899). *Die Grundlagen des XIX Jahrhunderts*. 1. Hälfte und 11. Hälfte. München: Lehmann.
- Dahrendorf, R. (2006). *Versuchungen der Unfreiheit. Die Intellektuellen in der Zeiten der Prüfung*. München: C.H. Beck.
- Grosser, F. (2011). *Revolutionen denken — Heidegger und das Politische. 1919–1969*. München: Beck.
- Eilenberger, W. (2014). Heidegger. Ein gefährlicher Denker. *Philosophie Magazin*, 3, 69–70.
- Elias, N. (1992). *Studien über die Deutschen. Machtkämpfe und Habitusentwicklung im 19. und 20. Jahrhundert*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Taschenbuch.
- Ellwein, Th. (1992). *Die deutsche Universität. Vom Mittelalter bis zur Gegenwart*. Frankfurt am Main: Hain.
- Farias, V. (1989). *Heidegger und der Nationalsozialismus*. Frankfurt am Main: S. Fischer.
- Friedemann (1994). *Bedürftig. Lexikon III. Reich*. Hamburg: Carlsen Verlag
- Giesecke (1999). *Hitlers Pädagogen*. München: Weinheim.
- Grüttner, M. (2009). Universität und Wissenschaft in der nationalsozialistischen Diktatur. In *Philosophie im Nationalsozialismus* (SS. 31–56). Hrsg. Jörg Sandkühler. Hamburg: F. Meiner.
- Günther, H. F. K. (1933a). *Volk und Staat in ihrer Stellung zu Vererbung und Auslese*. München: J. F. Lehmann.
- Günther, H. F. K. (1933b). *Das Verbot von Mischehen mit Juden*. München: J.F. Lehmann.
- Günzel, S. (2001). *Geophilosophie. Nietzsches philosophische Geographie*. Berlin. Akademie-Verlag.
- Heidegger, M. (2014). Die Selbstbehauptung der deutschen Universität. *Philosophie Magazin*, 3 (15).
- Honneth (2017). *Die Idee des Sozialismus*. Berlin: Suhrkamp.
- Horkheimer, M. (1987). Vernunft und Selbsterhaltung. In Max Horkheimer. *Gesammelte Schriften*. (Bd. 5, SS. 320–355). Frankfurt am Main: S. Fischer.
- Horkheimer, M. (1988). Forschungsprojekt des Antisemitismus. In Max Horkheimer. *Gesammelte Schriften*. Bd. 4 (SS. 373–411). Frankfurt am Main.
- Horkheimer, M., Adorno, Th. (1987). Dialektik der Aufklärung In Max Horkheimer. *Gesammelte Schriften* (Bd. 5, SS. 13–238). Frankfurt am Main: S. Fischer.
- Kammer, H., Bartsch, E. (1992). *Nationalsozialismus. Begriffe aus der Zeit der Gewaltherrschaft 1933–1945*.
- Kater, M. H. (2005). *Hitler-Jugend*. Aus dem Englischen von Jürgen Peter Krause. Berlin: Primus Verlag.
- Klemperer, V. (1970). *LTI. Notizbuch eines Philologen*. Leipzig: Verlag Philipp Reclam.
- Knopp, G. (2000). *Hitlers Kinder*. München: C-BertelsmannVerlag.
- Koschorke, A. (2016). *Adolf Hitlers „Mein Kampf“: Zur Poetik des Nationalsozialismus*. Berlin: Matthes Verlag.
- Krieck, E. (1922). *Philosophie der Erziehung*. Jena: Eugen Diederich Verlag.
- Krieck, E. (1936). *National-politische Erziehung*. Leipzig: Armen-Verlag.
- Krieck, E. (1937). *Völkisch-politische Anthropologie. 2. Teil: das Handeln und Ordnungen*. Leipzig: Armen-Verlag.
- Leske, M. (S. a.). *Philosophen im Dritten Reich. Studie zu Hochschul- und Philosophiebetrieb im faschistischen Deutschland*. Berlin: Dietz Verlag.
- Liessmann, K. P. (2000). *Philosophie des verbotenen Wissens. Friedrich Nietzsche und die schwarzen Seiten des Denkens*. Wien: Paul Zsolnay Verlag.
- Mann, T. (2009). *Betrachtungen eines Unpolitischen*. Frankfurt am Main: Fischer.
- Martynkewicz, W. (2011). *Salon Deutschland. Geist und Macht 1900–1945*. Berlin: Aufbau Verlag.

- Tyrell, A. (1995). Das Scheitern der Weimarer Republik und der Aufstieg der NSDAP, in: *Das Dritte Reich im Überblick* (SS. 20-33). München: Pieper Verlag.
- Reckwitz, A. (2017). *Die Gesellschaft der Singularitäten. Zum Strukturwandel der Moderne*. Berlin: Suhrkamp.
- Reimann, B. W. (1986). „Die Selbst-Gleichschaltung“ der Universitäten 1933. In *Hochschule und Wissenschaft im Dritten Reich* (SS. 38-52). Hrsg. J. Trödler. Frankfurt a. M.: Suhrkamp.
- Spranger, E. (1928). *Das deutsche Bildungsideal der Gegenwart in geschichtsphilosophischer Beleuchtung*. Leipzig: Quelle und Meyer.
- Schmidt, H., Stern, F. (2010). *Unser Jahrhundert. Ein Gespräch*. — München: C.H. Beck Verlag.
- Schmitt, C. (1933). *Staat, Bewegung, Volk. Die Dreigliedrigkeit der politischen Einheit*. Hamburg, 1933.
- Sloterdijk, P. (2015). *Die schrecklichen Kinder der Neuzeit*. Berlin: Suhrkamp.
- Tillich, P. (1980). *Die sozialistische Entscheidung*. Berlin: Medusa.
- Vinken, B. (2011). Der Mutterkult Im Nationalsozialismus. In *Lust am Denken* (SS. 97—102). München: Piper.
- Zichy, M. (2017). *Menschenbilder. Eine Grundlegung*. München.

Одержано 12.02.2019

REFERENCES

- Abendroth Werner (1986). Dieder Deutschen Professoren und die Weimarer Republik. In *Hochschule und Wissenschaft im Dritten Reich* (SS. 11-25). Hrsg. J. Tröder. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Anders, G. (1985). *Die Antiquiertheit des Menschen. Band 1. Über die Seele im Zeitalter der zweiten industriellen Revolution*. München: C.H. Beck.
- Baeumler, A. (1937). *Politik und Erziehung*. Berlin: Junker und Dünnhaut.
- Bauer, Chr. (2017). Fußball als theologischer Ort. *Herder Korrespondenz*, 11, 44—48.
- Becker, F. (1933). *Amerikanismus im Weimar. Sportsymbole und politische Kultur 1918—1933*. Wiesbaden: Deutsche Universitätsverlag.
- Böhnigh, V. (2009). Nationalsozialistische Kulturphilosophie. In *Philosophie im Nationalsozialismus* (SS. 191—219). Hrsg. Jörg Sandkühler. Hamburg: F. Meiner.
- Brecht, B. (1980). Rede auf dem 1. Internationalen Schriftstellerkongress zur Verteidigung der Kultur. Paris 1953. In: Brecht. *Ein Lesebuch für unsere Zeit* (SS. 473-477).
- Chamberlain, H. S. (1899). *Die Grundlagen des XIX Jahrhunderts*. 1. Hälfte und 11. Hälfte. München: Lehmann.
- Dahrendorf, R. (2006). *Versuchungen der Unfreiheit. Die Intellektuellen in der Zeiten der Prüfung*. München: C.H. Beck.
- Grosser, F. (2011). *Revolutionen denken - Heidegger und das Politische. 1919—1969*. München: Beck.
- Eilenberger, W. (2014). Heidegger. Ein gefährlicher Denker. *Philosophie Magazin*, 3, 69—70.
- Elias, N. (1992). *Studien über die Deutschen. Machtkämpfe und Habitusentwicklung im 19. und 20. Jahrhundert*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Taschenbuch.
- Ellwein, Th. (1992). *Die deutsche Universität. Vom Mittelalter bis zur Gegenwart*. Frankfurt am Main: Hain.
- Farias, V. (1989). *Heidegger und der Nationalsozialismus*. Frankfurt am Main: S. Fischer.
- Friedemann (1994). *Bedürftig. Lexikon III. Reich*. Hamburg: Carlsen Verlag
- Giesecke (1999). *Hitlers Pädagogen*. München: Weinheim.
- Grüttneer, M. (2009). Universität und Wissenschaft in der nationalsozialistischen Diktatur. In *Philosophie im Nationalsozialismus* (SS. 31-56). Hrsg. Jörg Sandkühler. Hamburg: F. Meiner.
- Günther, H. F. K. (1933a). *Volk und Staat in ihrer Stellung zu Vererbung und Auslese*. München: J. F. Lehmann.

- Günther, H. F. K. (1933b). *Das Verbot von Mischehen mit Juden*. München: J.F. Lehmann.
- Günzel, S. (2001). *Geophilosophie. Nietzsches philosophische Geographie*. Berlin. Akademie-Verlag.
- Heidegger, M. (2014). Die Selbstbehauptung der deutschen Universität. *Philosophie Magazin*, 3 (15).
- Honneth (2017). *Die Idee des Sozialismus*. Berlin: Suhrkamp.
- Horkheimer, M. (1987). Vernunft und Selbsterhaltung. In Max Horkheimer. *Gesammelte Schriften*. (Bd. 5, SS. 320-355). Frankfurt am Main: S. Fischer.
- Horkheimer, M. (1988). Forschungsprojekt des Antisemitismus. In Max Horkheimer. *Gesammelte Schriften*. Bd. 4 (SS. 373-411). Frankfurt am Main.
- Horkheimer, M., Adorno, Th. (1987). Dialektik der Aufklärung. In Max Horkheimer. *Gesammelte Schriften* (Bd. 5, SS. 13-238). Frankfurt am Main: S. Fischer.
- Kammer, H., Bartsch, E. (1992). *Nationalsozialismus. Begriffe aus der Zeit der Gewaltherrschaft 1933-1945*.
- Kater, M. H. (2005). *Hitler-Jugend*. Aus dem Englischen von Jürgen Peter Krause. Berlin: Primus Verlag.
- Klemperer, V. (1970). *LTI. Notizbuch eines Philologen*. Leipzig: Verlag Philipp Reclam.
- Knopp, G. (2000). *Hitlers Kinder*. München: C-Bertelsmann Verlag.
- Koschorke, A. (2016). *Adolf Hitlers „Mein Kampf“: Zur Poetik des Nationalsozialismus*. Berlin: Matthes Verlag.
- Krieck, E. (1922). *Philosophie der Erziehung*. Jena: Eugen Diederich Verlag.
- Krieck, E. (1936). *National-politische Erziehung*. Leipzig: Armen-Verlag.
- Krieck, E. (1937). *Völkisch-politische Anthropologie. 2. Teil: das Handeln und Ordnungen*. Leipzig: Armen-Verlag.
- Kultaieva, M. (2018). Philosophy of Education of the Third Reich: origin, political and ideological contexts and conceptual constructionS. [In Ukrainian] *Philosophy of Education*, 2 (23), 25-88. [= Култаєва 2018].
- Leske, M. (S. a.). *Philosophen im Dritten Reich. Studie zu Hochschul- und Philosophiebetrieb im faschistischen Deutschland*. Berlin: Dietz Verlag.
- Liessmann, K. P. (2000). *Philosophie des verbotenen Wissens. Friedrich Nietzsche und die schwarzen Seiten des Denkens*. Wien: Paul Zsolnay Verlag.
- Mann, T. (2009). *Betrachtungen eines Unpolitischen*. Frankfurt am Main: Fischer.
- Martynkewicz, W. (2011). *Salon Deutschland. Geist und Macht 1900-1945*. Berlin: Aufbau Verlag.
- Tyrell, A. (1995). Das Scheitern der Weimarer Republik und der Aufstieg der NSDAP, in: *Das Dritte Reich im Überblick* (SS. 20-33). München: Pieper Verlag.
- Reckwitz, A. (2017). *Die Gesellschaft der Singularitäten. Zum Strukturwandel der Moderne*. Berlin: Suhrkamp.
- Reimann, B. W. (1986). „Die Selbst-Gleichschaltung“ der Universitäten 1933. In *Hochschule und Wissenschaft im Dritten Reich* (SS. 38-52). Hrsg. J. Trödler. Frankfurt a. M.: Suhrkamp.
- Spranger, E. (1928). *Das deutsche Bildungsideal der Gegenwart in geschichtsphilosophischer Beleuchtung*. Leipzig: Quelle und Meyer.
- Schmidt, H., Stern, F. (2010). *Unser Jahrhundert. Ein Gespräch*. — München: C.H. Beck Verlag.
- Schmitt, C. (1933). *Staat, Bewegung, Volk. Die Dreigliedrigkeit der politischen Einheit*. Hamburg, 1933.
- Sloterdijk, P. (2015). *Die schrecklichen Kinder der Neuzeit*. Berlin: Suhrkamp.
- Tillich, P. (1980). *Die sozialistische Entscheidung*. Berlin: Medusa.
- Vinken, B. (2011). Der Mutterkult Im Nationalsozialismus. In *Lust am Denken* (SS. 97-102). München: Piper.
- Zichy, M. (2017). *Menschenbilder. Eine Grundlegung*. München.

Received 19.02.2019

Марія Култаєва

АНТРОПОЛОГІЧНА АНТИУТОПІЯ ТРЕТЬОГО РАЙХУ
ТА ЇЇ ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНІ ІМПЛІКАЦІЇ

Частина 1. Передумови виникнення та амбіції задуму

У статті розглянуто соціокультурні контексти й теоретичні орієнтири конструювання антропологічної антиутопії Третього райху на засадах ірраціонально обґрунтованої національної ідеї та ідеології індустріалізму. Пропагований ідеологами націонал-соціалізму «новий тотальний світогляд», осердям якого є расова теорія, разом з обґрунтованим на її засадах антисемітизмом та містифікацією архаїзованого народного буття, висувається як альтернатива процесам раціоналізації та індустріалізації. При цьому принцип автоматизації переноситься у площину культури та виховання, яке має бути передусім самовихованням німців. Їхня самоідентифікація у «Новій Німеччині», проголошуючи себе джерелом європейської культури, покладається на «народну виховну державу», яка зрештою задає головні параметри антропологічної антиутопії Третього райху. Автор статті розкриває відмінності між британським і німецьким патріотизмом, зумовлені ставленням до національної історії. Аналізуються суб'єктивістські обґрунтування подвійної моралі як чинника мобілізації ресурсів та виправдання кримінальних практик національного самоствердження.

Ключові слова: антропологія, антиутопія, ідея соціалізму, Третій райх, націоналізм, народ, світогляд, раса, держава, виховання

Maria Kultaieva.

THE THIRD REICH'S ANTHROPOLOGICAL ANTI-UTOPIA
AND ITS PHILOSOPHICAL-PEDAGOGICAL IMPLICATIONS

Part 1. Prerequisites of creation and ambitions of its idea

The article considers social and cultural contexts and theoretical orientates needed for the constructing of the Third Reich's anthropological anti-utopia which are founded both on the irrational conceptualizing of the nation idea and ideology of industrialism. The "new total world view", which was propagated by national-socialism ideologists and had in its center the race theory including anti-Semitism and mystification of archaic people being, is proposed as an alternative to the processes of rationalization and industrialization. Thereby the principle of automation is transferring to the fields of culture and education of Germany. Their identifying in the "New Germany" which positions itself as an origin of European culture must be supported by the "race educational state" what certainly defines the parameters for the Third Reich's anthropological anti-utopia. The distinctions between British and German patriotism can illustrate on the attitude to national history. The subjective explanations of the double moral as a resource mobilization factor and justification of criminal practices of the national statement are analyzed.

Keywords: anthropology, anti-utopia, idea of socialism, the Third Reich, nationalism, people, world view, race, state, education

Култаєва, Марія — доктор філософських наук, професор, член-кор. НАПН України, завідувач кафедри філософії Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди.

Kultaieva, Maria — doctor of sciences in philosophy, professor, correspondent member of National Academy of Pedagogical sciences of Ukraine, chair holder of philosophy at National Pedagogical University "G. S. Skovoroda".
